

Kazimierz M. Czarnecki

TEORIA PROFESJONALNYCH ZMIAN ROZWOJOWYCH CZŁOWIEKA (PODSTAWOWE TWIERDZENIA)

Streszczenie

Treść referatu zawiera:

- informacje o podziale i znaczeniu teorii w nauce,
- objaśnienia terminów podstawowych: „teoria”, „profesja” i terminy pochodne, „zmiana”, „rozwój”, „człowiek”,
- główne twierdzenia teorii i ich uzasadnienie,
- twierdzenia „ostrzegające” i ich uzasadnienie.

Słowa kluczowe: teoria, profesja, zmiana, rozwój, człowiek.

THEORY OF HUMAN DEVELOPMENTAL CHANGES IN PROFESSION (BASIC STATEMENTS)

Abstract

This paper discusses:

- information on division and importance of theory in science
- basic terms: „theory”, „profession” and terms derived thereof: „change”, „development”, „human”
- main statements of theory and their rationales
- „warning” statements and their rationales

Key words: theory, profession, change, development, human.

Wprowadzenie

Istniejące na rynku księgarskim i w bibliotekach pedagogicznych prace psychologiczne posiadają (przykładowo) tytuły:

- Bieg życia ludzkiego Ch. Büchler, 1999.
- Rozwój człowieka J. S. Turner, D. B. Helms, 1999.
- Psychologia rozwoju człowieka H. Bee, 2004.
- Psychologia rozwoju człowieka J. Trempały (red.), 2011.

Nie ma pracy zatytułowanej – „zmiany rozwojowe człowieka”. Nie ma w podanych przykładowo pracach teorii – „profesjonalne zmiany rozwojowe człowieka”. Są natomiast ogólne teorie, ujęte w czterech grupach:

- 1) **biologiczne**, np. zużywania się; komórkowa; odporności; równowagi;
- 2) **socjologiczne**, np. symbolicznego interakcjonizmu; rozwoju rodziny; konfliktu;

- 3) **psychologiczne**, np. psychodynamiczna; rozwoju osobowości, psychospołeczna; poznawcza, poznawczo-rozwojowa, przetwarzania informacji;
- 4) **teorie inne**, np. społecznego uczenia się; etologiczna; humanistyczna; ekologiczna.

Żadna z wymienionych teorii nie ujmuje w system naukowy problemu profesjonalnych zmian rozwojowych człowieka, które są zjawiskiem obiektywnie istniejącym w życiu, rozwoju i działaniu każdego człowieka.

Autor prezentowanej teorii dokonał w pracy: *Psychologia zmian rozwojowych człowieka* 2015 (praca w druku) obszernej analizy zmian rozwojowych w poszczególnych kategoriach ogólnego rozwoju człowieka: biologicznej, psychicznej, uczuciowej, erotycznej, moralnej, społecznej, osobowościowej i **profesjonalnej**.

Profesjonalne zmiany rozwojowe stały się podstawą do opracowania zarysu teorii, jako szczegółowa egzemplifikacja ogólnej „**teorii miejsca i przestrzeni społeczno-zawodowej człowieka w podziale zawodów i pracy ludzkiej**”.

1. Objaśnienia terminów podstawowych

Dla lepszego rozumienia twierdzeń „teorii profesjonalnych zmian rozwojowych człowieka” (dzieci, młodzieży, dorosłych) cytuję definicje pojęć znajdujących się w tytule opracowania. Są to: „**teoria**”, „**profesja**”, „**zmiana**”, „**rozwój**”, „**człowiek**”.

- 1.1. **Teoria**. Pojęcie to jest zdefiniowane jako „ogólna koncepcja oparta na poznaniu i zrozumieniu istotnych czynników kształtujących pewną sferę rzeczywistości (np. w zakresie praw przyrody, procesów społecznych”); (*Słownik języka polskiego*, 1981. tom III, s. 494).
- 1.2. **Profesja**. Termin ten jest zdefiniowany jako „praca zawodowa, **stałe zatrudnienie**, zajęcie, fach, zawód”, a terminy pochodzące od „profesji” oznaczają:
- **profesjonalista** lub **profesjonal** to człowiek dobrze znający swój zawód; posiadający wykształcenie i kwalifikacje oraz kompetencje w określonej dziedzinie, konkretnym zawodzie, np. elektryk;
 - **profesjonalizacja** to proces wyodrębniania się nowych zawodów, specjalności i specjalizacji; ograniczanie się zainteresowań człowieka do zagadnień związanych z jego zawodem lub specjalnością; również przekształcanie się zainteresowań i czynności w zawód, np. profesjonalizacja dyscyplin naukowych, pracy twórczej;
 - **profesjonalizm** to uprawianie zawodowo jakiejś sztuki, zawodu, dyscypliny sportowej;
 - **profesjonalizować się** oznacza ulegać profesjonalizacji; stawać się profesjonalnym, stawać się profesjonalistą;
 - **profesjonalnie** oznacza zawodowo, nie po amatorsku;
 - **profesjonalny** oznacza będący specjalistą w jakiejś dziedzinie; zajmujący się czymś zawodowo (*Słownik języka polskiego* 1979, tom II, ss. 929-930); oraz dwa terminy, których nie ma w *Słowniku języka polskiego* z 1979 roku i nie ma ich w *Słowniku wyrazów obcych PWN* 2007, s. 759;
 - **profesjografia** oznacza opis zawodów, charakterystyka zawodów, opis własnego rozwoju zawodowego; metodę profesjograficzną (KMC);

- **profesjogram** to napisany własny życiorys profesjonalny (zawodowego rozwoju) (KMC).

1.3. **Zmiana.** Termin ten zdefiniowany jako „fakt, że **ktoś staje się innym**, coś staje się inne niż dotychczas” (*Słownik...* 1981, tom III, ss. 1038-1039). **Człowiek jest przez całe życie ten sam, ale nie taki sam**, z wyjątkiem biologiczno-medycznej zmiany płci. Jego rozwój **filogenetyczny** (gatunkowy) i **rozwój ontogenetyczny** (jednostkowy) **nieustannie różnicuje się** pod wpływem zadatków genetycznych; środowiska społeczno-kulturowego, zdarzeń życiowych oraz relacji, jakie zachodzą między człowiekiem a jego środowiskiem rozwojowym również zmieniającym się. *W psychologii zmian rozwojowych człowieka* (K. M. Czarnecki 2015) wyróżniłem przykładowo: **zmiany zaistniałe; zmiany zachodzące; zmiany progresywne i zmiany regresywne**. Zmiany już zaistniałe występują głównie u dzieci i młodzieży, np. marzenia prozawodowe, zainteresowania zawodowe, motywacja wyboru zawodu. Zmiany zachodzące występują głównie u młodzieży i studentów, którzy wybrali określoną dziedzinę zainteresowań zawodowych, np. medyczną i uczą się wybranego zawodu. Zmiany zachodzące występują również u młodych oraz doświadczonych pracowników, jako **adaptacja, identyfikacja, stabilizacja zawodowa** oraz samodoskonalenie, doksztalcanie się zawodowe, zmiany charakteru pracy lub zawodu.

1.4. **Rozwój.** Termin ten oznacza „**proces przeobrażeń, zmian**, przechodzenia do stanów lub form bardziej złożonych lub pod pewnym względem doskonalszych” (*Słownik...* 1981, tom III, s. 131).

1.5. **Człowiek.** Termin ten jest pojęciem wieloznacznym. Jest ono zdefiniowane jako „Homo sapiens, istota żywa z rodziny człowiekowatych, z rzędu naczelnych wyróżniająca się wśród innych **najwyższym rozwojem psychiki i życia społecznego**, jedyna posiadająca kulturę i zdolność do jej tworzenia” (*Słownik...* 1978, tom I, s. 340).

Istotnymi cechami życia, działania i **zmian rozwojowych** człowieka są:

- stała temperatura ciała (36^0),
- pionowa postawa i chód na dwóch kończynach,
- duży ciężar mózgu! (mężczyzny – 1375g; kobiety – 1225; niemowlęcia – 350g),
- mowa ludzka,
- myślenie twórcze,
- tworzenie kultury i jej ochrona,
- życie społeczne,
- wychowanie celowe i świadome,
- przystosowywanie się do zmiennych warunków życia,
- świadomość swojego istnienia i działania,
- tworzenie własnej (indywidualnej) rzeczywistości życiowej,
- świadomość przemijania (narodzin, śmierci),
- przewyżczanie materii, przestrzeni i czasu,
- tworzenie, używanie i przechowywanie narzędzi pracy (*Jak powstał człowiek?*, „Świat Nauki”. Wydanie specjalne 1/2006).

W języku łacińskim istnieje szereg określeń indywidualnych cech człowieka, jak np.:

1. Homo erectus – **człowiek wyprostowany**,

2. Homo habilis – **człowiek zręczny**,
3. Homo faber – **człowiek pracy (pracujący)**,
4. Homo creatus – **człowiek tworzący (twórczy)**,
5. Homo ludens – **człowiek zabawy (bawiący się)**,
6. Homo religiosus – **człowiek religijny (wierzący)**,
7. Homo sapiens – **człowiek rozumny**.

2. Główne twierdzenia teorii

C. S. Hall i G. Lindzey, psycholodzy amerykańscy, w pracy *Teorie osobowości* 2001, ss. 20-36, stwierdzili m.in., że:

- „teorie nigdy nie są **prawdziwe lub fałszywe**”,
- „teoria jest **zbiorem założeń** stworzonych przez teoretyka”,
- „**nie istnieje** żaden przepis na stworzenie owocnej teorii”,
- „teoria może być tylko **użyteczna lub nieużyteczna**”.

J. S. Turner i D. B. Helms psycholodzy amerykańscy stwierdzili w pracy *Rozwój człowieka* 1999, s. 76, że „Charakterystyczną cechą teorii jest ich **tymczasowy charakter** oraz to, że **są one stale sprawdzane i doskonalone**. W miarę wyłaniania się nowych faktów, teorie są **kwestionowane, podważane, modyfikowane**, a nawet **odrzucone**”.

Autor proponowanej „teorii profesjonalnych zmian rozwojowych człowieka” całkowicie zgadza się z twierdzeniami cytowanych uczonych i swoją teorię poddaje wymienionym sprawdzianom i ocenie.

Główne twierdzenia „teorii profesjonalnych zmian rozwojowych człowieka” są następujące:

- 2.1. Teoria profesjonalnych zmian rozwojowych jest pierwszym zarysem naukowego ujęcia warunków, procesu i widocznych zmian w całym biegu życia człowieka (dzieci, młodzieży, dorosłych). Nie można twierdzić, że jest ona „użyteczna lub nieużyteczna”, bo musi być empirycznie zweryfikowana.
- 2.2. Cały świat istot żywych (rośliny, zwierzęta, ludzie) **ulegają zmianom** ilościowym, jakościowym, progresywnym, regresywnym, normalnym i patologicznym.
- 2.3. W całościowym rozwoju **człowiek jest ten sam** jako niemowlę, dziecko, młodzieniec, dorosły, starszy, stary, staruszek.
- 2.4. Przez całe życie pojawiają się u człowieka, w odpowiednich okresach zmiany biologiczne, psychiczne i wolicjonalne.
- 2.5. Zmiany rozwojowe ujawniające się wraz z wiekiem życia są mniej lub więcej wyraźne; przebiegają wolniej lub szybciej; **jakościowo lub ilościowo jednorodne** lub wyraźnie **zróżnicowane**.
- 2.6. Profesjonalne, normalne zmiany rozwojowe widoczne są:
 - u dzieci – jako **przedzawodowe**,
 - u młodzieży – jako **szkolno-zawodowe**,
 - u dorosłych – jako **zawodowe, pracownicze**,
 - u emerytów i rencistów – jako **postzawodowe**,
 - u niepełnosprawnych – jako zawodowo **ograniczone**.

- 2.7. Profesjonalne, normalne i ograniczone zmiany rozwojowe są warunkowane **stałym dążeniem** człowieka do „bycia kimś” (potrzebnym, znaczącym) i zajmowania się „czymś” (potrzebnym i wartościowym społecznie) zgodnie z posiadanymi zainteresowaniami i zdolnościami zawodowymi.
- 2.8. Istotnym przejawem profesjonalnych zmian rozwojowych jest prozawodowa, zawodowa i pozawodowa **aktywność** dzieci, młodzieży, dorosłych pracujących, emerytów i rencistów oraz osób niepełnosprawnych.
- 2.9. Profesjonalne zmiany rozwojowe są ściśle powiązane:
- z wielością i różnorodnością **dziedzin gospodarki i kultury narodowej**: techniczną, rolniczą, leśną, budowlaną, transportową, handlową, administracyjną, komunikacyjną, medyczną, oświatową, kulturową, naukową, militarną, religijną;
 - z wielością i różnorodnością zawodów, specjalności, specjalizacji, zadań roboczych i konkretnych czynności wykonawczych;
 - z różnorodnością i dostępnością dzieciom, młodzieży i dorosłym do realnych warunków progresywnego, profesjonalnego rozwoju;
 - ilością i jakością **kwalfikowanej kadry specjalistów** (nauczycieli i instruktorów) wspomagających profesjonalne zmiany rozwojowe uczących się zawodu i pracujących zawodowo.
- 2.10. Podstawą teorii zmian rozwojowych są trzy główne pojęcia:
- **proces zmian**,
 - **zaistniała zmiana rozwojowa**,
 - **znak zmiany rozwojowej**.
- Najpierw występuje **proces zmian**, a więc coś **co się dzieje w człowieku**, ale nie jest jeszcze wyraźnie widoczne. Przebiegający bez zakłóceń proces zmian kończy się określoną mniej lub więcej widoczną **zmianą rozwojową**. Zaistniała zmiana rozwojowa, jako wynik procesu rozwojowego, staje się **widocznym znakiem rozwojowym**, który staje się **integralnym składnikiem**, cechą, właściwością, symptomem zmiany fizycznej lub psychicznej oznaczającej zmianę profesjonalną np. dojrzała, przemyślana, uzasadniona i odpowiedzialna decyzja wyboru:
- dziedziny zainteresowań zawodowych,
 - konkretnego zawodu, w ramach wybranej dziedziny,
 - określenie poziomu kwalifikacji zawodowych (zasadnicze, średnie, wyższe),
 - wyboru konkretnej szkoły zawodowej lub uczelni wyższej,
 - określenie lokalizacji terenowej szkoły zawodowej lub uczelni wyższej.
- 2.11. Profesjonalne zmiany rozwojowe ujawniają się w całym biegu naszego życia, jako konkretne prawidłowości, które stanowią **okresy zmian** i są to:
- okres **preorientacji** zawodowej dzieci,
 - okres **orientacji** zawodowej młodzieży,
 - okres **uczenia się zawodu** przez młodzież i studentów,
 - okres **pracy zawodowej** dorosłych,
 - okres **reminiscencji i refleksji** postzawodowej emerytów i rencistów oraz osób niepełnosprawnych (jako emerytów lub rencistów).

- 2.12. W każdym z wyróżnionych okresów profesjonalnych zmian rozwojowych konieczne jest **pełne wsparcie** przez odpowiednie instytucje i kompetentne osoby **rzeczywistej aktywności** prozawodowej dzieci i młodzieży i zawodowej dorosłych oraz osób niepełnosprawnych.
- 2.13. Podstawą fizycznych zmian profesjonalnych jest indywidualny, **biologiczny potencjał energetyczny** dzieci, młodzieży, dorosłych, warunkowany genetycznie. Podstawą umysłowych zmian profesjonalnych jest **psychiczny potencjał energetyczny**, warunkowany genetycznie i kulturowo.
- 2.14. Przedsiębiorcy i pracodawcy wszystkich dziedzin gospodarki i kultury narodowej są **odpowiedzialni** moralnie, społecznie i materialnie za progresywne, zmiany profesjonalne wszystkich zatrudnionych pracowników, zgodnie z ich potencjalnymi i rzeczywistymi możliwościami rozwojowymi.
- 2.15. Potencjał energetyczny dzieci, młodzieży, dorosłych pracujących **nie może być nadmiernie wykorzystywany** przez rodziców, opiekunów, nauczycieli, a szczególnie pracodawców, gdyż prowadzi to do jego szybkiego osłabienia, a w skrajnych przypadkach – zniszczenia, co powoduje obniżenie poziomu zmian lub całkowite zahamowanie profesjonalnych zmian rozwojowych człowieka.
- 2.16. Zmieniający się i rozwijający profesjonalnie człowiek dorosły nie może być traktowany przez przedsiębiorców i pracodawców jako **przedmiot**, którym można **w dowolny sposób manipulować**. Powinien być traktowany jako **podmiot** współtworzący dobra materialnie i kulturę narodową, posiadający własną tożsamość i godność osobistą.
- 2.17. Jeżeli pragniemy być narodem wysoko cywilizowanym to **musimy stale mieć na uwadze** zmieniający się świat istot żywych, w którym **zmieniający się ludzie** uczestniczą według własnych możliwości biopsychicznych i przekonań światopoglądowych. Stale musimy dbać o optymalne, profesjonalne zmiany rozwojowe naszych dzieci, młodzieży i dorosłych.
- 2.18. Nie może być tak, jak jest obecnie w naszym kraju, że znaczna część młodzieży nie uczy się zawodu; znaczna część młodzieży wykształconej zawodowo nie posiada pracy, a znaczna część dorosłych, wykształconych zawodowo i posiadających bogate doświadczenie jest zwalniana z pracy, często przed emeryturą. Takie postępowanie przedsiębiorców i pracodawców prowadzi do **postępującej degradacji psychicznej** młodego i starszego pokolenia Polaków, co może grozić wybuchem poważnych niepokojów społecznych.